

TIJDSCHRIFT

VAN HET

Koninklijk Nederlandsch AARDRIJKSKUNDIG GENOOTSCHAP

gevestigd te Amsterdam.

ONDER REDACTIE VAN

A. L. VAN HASSELT,
A. A. BEEKMAN, E. HELDRING, J. F. NIERMEYER EN
C. M. PLEYTE.

TWEEDE SERIE
DEEL XVI.

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ
E. J. BRILL
LEIDEN — 1899.

Dit in aanmerking genomen is het niet te gewaagd aan de hoogste toppen, die in het westen en oosten zichtbaar zijn, eene zeehoogte van meer dan 2000 M. toe te kennen. De afwatering wordt gevormd door de rivier Poigar, welke aan de noordwestzijde begint en naar de Chinese zee afvloeit. Als hoofdtoevoer wordt genoemd de rivier Maäjat, welke van het Ambang-massief moet komen en aan de zuidwestzijde van het meer daarin uitmondt. Het woord Danau, waarmede elders in den Archipel een meer in het algemeen wordt bedoeld, moet hier werkelijk als eigennaam worden opgevat, daar ik het hier besproken meer door de inlanders steeds als Telaga Danau heb hooren aanduiden.

M e n a d o, Juni 1899.

HET STROOMGEBIED VAN DE TOMASA-RIVIER

DOOR

ALB. C. KRUIJT.

(Met kaart N^o. V).

De Posso-rivier, die gelijk bekend is, de afwatering vormt van het Posso-meer, heeft weinige zijrivieren. Ten westen wordt het dal van de Posso begrensd door een bergketen, welke geen enkele maal door eenigen stroom wordt doorbroken. Dit gebergte is een uitlooper van het Centraalgebergte van Midden-Celebes, welke het hoofdgebergte verlaat bij den n. w. hock van het Meer (Soco woeko geheeten), en in zee eindigt bij Kaap Pemandengi (op sommige kaarten: Kaap Posso). Het gebergte draagt verschillende namen, die daaraan worden gegeven door de bewoners der dorpen, die bij of op verschillende gedeelten ervan zijn gebouwd; de meest bekende naam, Páamposoe, is die, welke het 't dichtst bij het strand draagt. Wel ontspringen bij de oostelijke helling van dit gebergte eenige riviertjes, maar door hun korten en snellen loop zijn zij van geringe beteekenis. De voornaamste van deze linker-zijriviertjes zijn van zuid naar noord: Roemoeroe, Tamboealo en Oewe ngkagila.

Ten oosten van de Posso is een bergketen, die dicht langs het Posso-dal loopt, mede oorzaak, dat van die zijde geene noemenswaardige rivieren zich in de Posso storten. Bij het dorp Kalingoea, ruim 20 K. M. van de monding der Posso verwijderd, wijkt dit gebergte uit

naar het oosten, waardoor het Posso-dal in den benedenloop aanmerkelijk wordt verbreed. Dit neemt echter niet weg, dat de riviertjes hier toch slechts beken blijven; de voornaamste van deze heeten Watoeawoe en Maliwoeko.

Bij het pas genoemde Kalingoea echter wringt zich eene veel belangrijker zijrivier door eene nauwe kloof van het gebergte, en stort zich in de Posso. Dit is de Tomasa. Van haren mond af is zij niet hooger dan 10 minuten gaans bevaarbaar, tot waar de ondiepten en stroomversnellingen, welke bergrivieren steeds kenmerken, reeds een aanvang nemen. De oorsprong van de Tomasa moet gezocht worden op het waterscheidend gebergte tusschen het stroomgebied van de La (op de kaart: Tampira) en dat van de Posso. Het is mij niet mogen gelukken dien oorsprong te bereiken, teruggehouden door het moeilijk te doordringen oerbosch, dat de hellingen van dit hooggebergte bedekt. Plekken als deze worden slechts nu en dan toevalligerwijze aangedaan door rotanzoeikers. Het laatste punt, waar men de Tomasa nog bereikt langs begaanbare voetpaden, ligt een uur loopens ten zuiden van het dorp Torongkilo, wanneer men namelijk reist naar het dorp Wotontole. Op dit punt heeft de rivier eene breedte van 3 tot 4 M., een diepte van ongeveer een voet.

Gemakkelijker is de oorsprong van de laatste linkerzijrivier van de Tomasa te bereiken, namelijk de Siro, welke zich in de Kalakia stort, die weder haar water aan de Tomasa toevoert. Op den hoofdweg van de landschappen Lage en Peladia naar Ondáe, trekt men door een moeras, naar schatting $\frac{1}{4}$ K. M. lang en $\frac{1}{2}$ K. M. breed, en besloten tusschen een kring van lage heuvels. De geheele oppervlakte van het moeras is begroeid met lang gras, slechts een rij boomen wijst den loop aan van het riviertje Siro, dat uit dit moeras ontstaat. Het

pad, dat door het moeras voert naar het dorp Bomba, is zeer slijkerig, en menigmaal zakt men tot aan de knieën in de modder. Het verwondert ons niet, dat de Toradja eene bijgeloovige vrees koestert voor dit dezen onvasten grond. Een ieder die er over trekt krijgt den raad om, indien hij door een misstap in de modder wegzinkt, zijnen medegezellen niet toe te roepen: „*kabe*” („grijpt mijne hand”) doch „*subo*” („duwt op”), want in het eerste geval zou de moerasgeest (Tumpu laro) hem onmiddellijk geheel naar beneden trekken. Van vele rivieren in Midden-Celebes wordt een moeras als oorsprong opgegeven.

Wij bevinden ons hier op eene hoogvlakte geheel met gras begroeid, en begrensd door het waterscheidend gebergte ten z. en ten z. w. en door het dal van de Tomasa ten w. Deze vlakte van circa 7 K. M. middellijn heet Pada mpoana kongka, „de vlakte van het geboren worden van den kiekendief”. Van een der lage heuvels op deze vlakte krijgt men een schoon overzicht van het noordelijk gedeelte van het landschap Ondâe. Dit landschap strekt zich nog verder naar het zuiden uit tot over het scheidingsgebergte, daar nog vele dorpen der Toöndâe in het stroomgebied van de La (Tampira) worden gevonden. Vlak tegenover zich naar het zuiden ziet men, aan den overkant van het moeras, het oudste dorp der Toöndâe, Bomba geheeten; vandaar dat enkelen, voor wie het uitspreken van den naam Ondâe „verboden” is, deze lieden Tobomba noemen. Volgens mededeeling van een oud hoofd, werd dit dorp in den zeer, zeer ouden tijd belegerd door de Goareezen. „Men beweert”, zeide hij, „dat de Goareezen het eerst de maïs in dit land hebben gebracht; vandaar dat de Toöndâe de maïs nog „goa” „noemen”.

Dit is het eenige ons tot nu toe bekende feit, waarbij

sprake is van eene inmenging van Makassaren in Toradjasche aangelegenheden. Zoolang echter niet bekend is, of de Makassaren meer voeling hebben gehad met de Toradja's, blijft het feit, dat het klankstelsel van het Barée het meest overeenkomt met het Makassaarsch, en dat ook de vorm der Barée-woorden uit het Boegineesch overgenomen den Makassaarschen vorm krijgt, onverklaard ¹⁾).

Op eenigen afstand ten westen van Bomba, mede op de helling van het scheidingsgebergte, ligt Morengkoe, evenals Bomba een zeer oud Ondáe dorp. In den oorlog tusschen de Toöndáe en Tonapoe, welke in 1893 een aanvang nam, en nog niet geëindigd is, werd dit dorp door den vijand belegerd, maar deze trok af, nadat een zijner strijders was doodgeschoten. Ongelukkiger liep het af met Pombaroe ini, welks plaats nog herkenbaar is aan de bamboeboschjes ten n. w. van Morengkoe. De wijze, waarop dit dorp werd ingenomen, vormt eene bijdrage tot de krijgstaktiek der Toradja's. Zooals bekend is, wonen de Tonapoe op het Centraalgebergte van Celebes, op drie dagreizen afstands ten westen van het landschap Posso. Zij zijn een krachtig bergvolk, door de Barée sprekende stammen zonder uitzondering gevreesd. Hun voornaamste taktiek in den oorlog echter is den vijand bang te maken. Vóór Pombaroe ini gekomen, maakten zij aan den voet van den heuvel, waarop het dorp ligt, hunne palisadeering om vandaar uit de dorpsbewoners te bestoken. Iederen nacht verplaatsten zij deze verschan-sing dicht bij het dorp. De dorpsbewoners, den vijand iederen morgen meer tot zich genaderd ziende, werden

1) Zie Dr. N. Adriani. „De Heer F. S. A. de Clercq over Alb. C. Kruijts Woordenlijst van de Barée taal.” Indische Gids 1896.

hierdoor vreesachtig, en stemden er eindelijk in toe een' slaaf te geven om zich het leven te koopen. De Tonapoe maakten echter van de vrijheid om in het dorp te komen tot onderhandelen gebruik om op de bewoners aan te vallen en het geheele dorp uit te moorden. Het opperhoofd van de Tonapoe begaf zich nu naar Morengkoe, en riep het dorps hoofd aldaar toe: Deze oorlog is ontstaan omdat gij, Toöndáe, ons de zes slaven, die gij ons schuldig waart, niet hebt betaald. Wij, Tonapoe, zijn nu zelven die slaven komen halen, en wanneer gij ons op onzen terugtocht niet bestookt, is deze oorlog tusschen u en ons geëindigd ¹⁾. De Toöndáe hebben toen de terugtrekkende Tonapoe niet achtervolgd, maar dezen hebben hunne belofte niet gehouden, en hebben nog eenige Toöndáe gedood, zoodat de oorlog op nieuw ontbrandde. „Sedert dien tijd hebben de Tonapoe meer verliezen geleden dan voordeelen behaald in dezen oorlog, omdat zij niet meer in hun recht waren”, verzekert de Toradja.

Naar het oosten ziet men op een hoogen berg het dorp Wotontole liggen, en naar het n. o. de levende bamboe van het verlaten dorp Wawo ondáe (= hoogte van Ondáe). Vele stammen van Midden-Celebes zijn genoemd naar het dorp, waarvan het dorp afstamt. Zoo heeten de Topebato naar Wawo mpebato, een dorp dicht bij het hoofddorp Tamoengkoe gelegen. De Tolage hebben hun Wawo lage, de Tokadomboekoe hun Wawo kadomboekoe, dat echter reeds lang geleden verlaten is. Zoo ook heeten de Sigiërs naar hun stamdorp Sigi, waar nog steeds de heidensche offerplechtigheden plaats heb-

1) Aangaande het begin van dezen oorlog, zie Mededeelingen Ned. Zend. Gen. deel 39 (1895), blz. 108.

ben ¹⁾. Verscheidene Ondáeërs verzekerden mij echter, dat Wawo ondáe *niet* het stamdorp is der Toöndáe, daar dit nu verlaten dorp van veel jonger tijd dateert dan het dorp Bomba.

In het noorden van de vlakte Pada mpoana kongka ligt het dorp Torongkilo het eerste Ondáe-dorp, dat men bereikt uit Lage en Peladia komende. De Tomasa loopt in eene bocht om den bergtop heen, waarop het dorp ligt. Het is een plaatsje van weinig beteekenis. In den oorlog met de Tonapoe hebben de inwoners van Torongkilo zich onzijdig gehouden. Een Toradja-dorp toch is niet meer dan eene familie, wier leden daar tezamen wonen, terwijl de onderlinge familie-verwantschap van deze dorpen het stamverband is, aangezien de eenige werkelijk bindende band onder de Toradja's die van bloedverwantschap is. Wanneer nu de stam te groot wordt, gevoelen vele leden weinig meer van dien band van bloedverwantschap, en is het alleen dezelfde naam, welken den stam bij elkaar houdt. Komt nu een der dorpschoufden van een' stam in conflict met anderen, dan voegen de andere schoufden zich bij dien eenen, tenzij zij onderling niet dan zeer ver aan elkaar verwant zijn, en het algemeene belang hen niet dringt zich aaneen te sluiten. Dit laatste nu is het geval met de Toöndáe, verreweg de grootste van de Barée sprekende stammen. De dorpen, welke zich onzijdig houden, moeten echter steeds er op voorbereid zijn, de wraak te zullen ondervinden van hunne stamgenooten. Ook in dezen oorlog tusschen Ondáe en Napoe werd een Toöndáe-dorp, Petiro lemba, door stamgenooten uitgemoord, uit wraak, dat het zich niet had aangesloten bij den overigen stam.

1) Zie Mededeelingen Ned. Zend. Gen. deel 42 (1898), blz. 478.

De Toöndáe verbouwen hun rijst evenals de andere Barée sprekende stammen. Men beweert echter, dat zij alleen bij offerfeesten rijst eten, en dat in andere tijden hun voornaamste voedsel is: maïs, djole kodjo, aardvruchten en een kooksel van verschillende bladeren met rijst of maïs, *daka* geheeten. Het is mij opgevallen, dat de rijstvelden der Toöndáe kleiner zijn, dan die der overige stammen. Zij staan bekend als gierig. Voor de lager wonende stammen zijn de Toöndáe de Kampenaars; de verhalen aangaande hunne domheden hebben meestal betrekking op de zee, en zijn dezelfde als die, welke de Parigiërs vertellen van de inwoners van het dorp Lantiboe ¹⁾.

De linker-zijrivieren van de Tomasa zijn van weinig beteekenis, daar zij, ontspringende op de dichtbij gelegen waterscheiding tusschen Posso en Tomasa, slechts een kort verloop hebben. Zij zijn van zuid naar noord: Kalakia met de Siro, Pajáa, Pemeto, Mautjebe, Malokaja, welke bij het dorp Tandomalolo ontspringt, Oewendora, die ontstaat bij Timoë, een dorp, dat men op den hoofdweg van het strand naar het Meer duidelijk ziet liggen, Soemanâ, komende van het dorp Saïnde, en Djoeja, welke ontstaat op de hoogte van Djalimóo, een der (thans verlaten) stamdorpen van de Towingkemposo. Het eigenaardige van de Soemanâ is, dat zij tot dicht bij de Tomasa voortgestroomd, tegen eene lage heuvelrij van kalkrotsen stuit, waarna haar water door het gesteente dringt, en zich daarna op verscheidene plaatsen in den moederstroom ontlast. Op deze plaats heeft de Tomasa reeds eene breedte van 8—10 M., terwijl men op de diepste gedeelten tot aan de borst door het water gaat.

De eerste rechter-zijrivier, welke men overtrekt op den

1) Verg. Mededeelingen Ned. Zend. Gen. deel 42 (1898), blz. 400.

weg tusschen Ondáe en het landschap Peladia is de Watanono, welke evenals de volgende, de Kalintjoea, niet meer dan een beek is. De Watanono is de grens tusschen het landschap Ondáe en het landschap Peladia. De grenzen van een landschap, meestal bestaande uit riviertjes en bergtoppen of ruggen zijn dan alleen van werkelijk belang, wanneer er oorlog is. De vijanden plaatsen dan bij de wegen, waar deze de grenzen van onzijdige stammen overschrijden, stokken met repen geklopte boomschors (*bate* genaamd) ten teeken, dat die stammen welke niet met de zaak te maken hebben zich ook niet in den strijd mogen mengen. Overigens staat het een ieder vrij zijne rijstvelden aan te leggen binnen de grenzen van een anderen stam, mits hij het hoofd van het naastbijgelegen dorp tot getuige roept (*mosabe*), die dan zijne bezwaren er tegen kan blootleggen, zoo deze er zijn. Het schijnt, dat men elkaars grenzen steeds eerbiedigt: mij althans zijn geene gevallen bekend, waarbij verschil over de grenzen aanleiding heeft gegeven tot oneenigheid. Alleen zou een stam niet toelaten, dat een geheel dorp van een anderen stam zich binnen zijne grenzen vestigde. Het denkbeeld, dat overwonnenen een stuk van hun land aan de overwinnaars zouden afstaan als oorlogsschatting, is den Toradja's geheel vreemd; wel gebeurt het, dat zij voor hunne personen den overwinnaar als heer erkennen, ingeval zij niet in staat zijn de opgelegde oorlogsschatting, meestal in slaven bestaande, te betalen. Ook komt het voor, dat de bewoners van een dorp een stuk land koopen van eenen anderen stam. Zij hebben dan het recht daar een dorp te stichten. Zoo werd een bergrug dicht bij Kalingoea gelegen, en Tana inoli (= gekocht land) genoemd, door Ondáeërs gekocht en is het gebergte Siwo, vroeger tot Lage behorende, door aankoop gevoegd bij

het land der Towingkemposo. De koopsom wordt steeds voldaan in karbouwen en katoenen goederen.

Wanneer men een' Tolage vraagt naar de uitgestrektheid van het landschap Lage, rekent hij steeds het landschap Peladia er bij. Van hunnen kant beweren de Toöndáe, dat Peladia tot hun land behoort. De Peladiaers echter zeggen, dat zij een afzonderlijken stam uitmaken, ontstaan uit eene vermenging van Toöndáe en Tolage. Door de overige stammen worden zij echter niet als een afzonderlijke stam beschouwd. Dit neemt niet weg, dat de Peladiaers in eenen moeielijken toestand verkeeren, aangezien zij zoowel in de aangelegenheden der Toöndáe als in die van de Tolage worden betrokken. Zoo zijn zij ook medegegaan met de Toöndáe in den oorlog met Napoe, waardoor zij steeds gedeeld hebben in de onaangenaamheden hieruit voortgevloeid. De grens tusschen de landschappen Peladia en Lage wordt gevormd door het beekje Pesigiwa, mede eene rechter-zijrivier van de Tomasa.

De Peladiaers doen veel aan pottenbakken. Zij verrichten dit werk in huis op de gewone, reeds beschreven wijze ¹⁾ en gebruiken hiertoe eene zwarte leemaarde, welke zich niet met andere aardsoorten vermengt. Zij is steeds vochtig onder den grond, waaruit zij wordt opgegraven, tot op 2 vadem diepte. Deze aarde vertakt zich onder den grond, en men beweert, dat zij groeit, wanneer men haar begraaft.

Een andere tak van nijverheid der Peladiaers is het vervaardigen van steenen hamertjes, waarmede boomschors tot foeja wordt geklopt. De klompen steen, waarvan men met eene bijl stukken afslaat om deze verder in den vereischten vorm der hamertjes te bikken, steken

1) Mededeelingen Ned. Zend. Gen. deel 41 (1897), blz. 23—27.

boven de met gras begroeide hellingen der bergen uit. Ook in Ondáe houdt men zich veel bezig met dit werk.

Het ijzersmeden, dat door alle Toradjastammen van Midden-Celebes wordt beoefend, vormt mede in Peladia een' tak van nijverheid. Bij ieder dorp ziet men dan ook de onvermijdelijke smederij staan. Uit Mori en Pakambia, waar de lieden zeer bedreven zijn in het smeden, worden veel zwaarden in het Peladiasche ingevoerd. De Peladiaers schijnen geregeld Tomorische zwaarden op te koopen, welke zij weder aan de lager wonende stammen verkoopen. Ik zag zeer fraaie met pamor gedamasceerde zwaarden verhandelen voor een en twee karbouwen. De waarde van een zwaard stijgt aanmerkelijk, wanneer de lijnen van dit witte metaal zóó loopen, dat naar de algemeene Toradja begrippen het zwaard voordeel belooft in den strijd.

In Peladia kan men niet van handel spreken. Rotan en hars komen alleen voor in de oerboschen van het hooge waterscheidend gebergte tusschen de Golf van Tomori en de Tominibocht. Vreemde inlandsche handelaars (Parigiërs en Boegineezen) bezoeken deze streken (Ondáe, Peladia en Lage) zeer weinig, omdat de wegen te moeilijk zijn. Zij bepalen zich dus tot het opvaren van de Posso-rivier tot hare zijrivier Roemoeroe, waar de Toradja's hunne boschprodukten komen brengen, welke dan verder de rivier stroomafwaarts worden gevoerd.

De Toradja ziet er anders niet tegen op eene vracht rotan of damar enige dagreizen ver te dragen; het gebrek aan wouden, waaruit men de boschprodukten kan halen, noopt de bewoners van het stroomgebied der Tomasa naar het waterscheidend gebergte te gaan, en de bijeenverzamelde rotan of hars (vooral dit laatste) af te voeren naar Soemara, eene handelsplaats aan de Golf van Tomori.

Oorspronkelijk woonden de Peladiaërs te zamen in het

dorp Peladia, dat nog steeds als het stam-dorp wordt beschouwd, en waar ook de lobo (geestenhuis) wordt gevonden. Bij offerplechtigheden en in tijden van oorlog verzamelen zij zich steeds in dit dorp. Het zielental der Peladiaërs mag een 600 bedragen. Thans telt dit dorp niet meer dan twee woonhuizen. Op 10 minuten afstands ligt het dorp Watoe majojo, drie huizen tellende, alwaar ook de voornaamste kabosenja (dorphoofd) van Peladia, Tarangga (of Papai Dando) woont. Vele Peladiaërs hebben zich verspreid in den omtrek en gehuchten gesticht dicht bij hunne rijstvelden. Zoo heeft men het dorp Karadjô ten oosten van Peladia en Tandodaga ten westen. De meesten zijn echter naar het dal van de Tomasa getrokken, waar het landschap den naam draagt van Djoëmbojo, en dat op 1 uur loopens van Peladia is verwijderd. Ik heb zelden eene zoo schoone vallei gezien. De rivier heeft hier eene breedte van circa 6 M. en het water reikt bijna tot aan de knie. Aan beide zijden van de rivier loopt het gebergte glooiend op, bedekt met rijstvelden en tal van hutjes. Hier en daar op heuveltoppen dorpen, als Tando watoe, Polega angga, Komboenoe (nu verlaten) en Boejoe.

Het hoofddorp Peladia ligt op een bergtop van kalksteen, op eene hoogte van circa 420 M. Van hier uit aanschouwt men een prachtig panorama. Tegen het zuiden de hoogvlakte van Ondâe, een half uur van het dorp verwijderd, alleen doorsneden door de smalle maar niet diepe dalen van de Watanono en Kalintjoea. Naar het oosten daalt het land tot aan de rivier Topakoe, en stijgt dan weder, eenige bergruggen vormende, waarop de Ondâe-dorpen Konaoe motoboe en Saloembangoe liggen, totdat het oog stuit tegen het hooggebergte, dat voortloopt tot in Todjo, en de waterscheiding vormt tusschen de Tominibocht en de Golf van Tomori. De Toradja's

spreken van dit gebergte als van Wana (= oerbosch) mpompanejo. Naar het noorden strekt zich het landschap Lage uit met zijne vele bergen en bergrugjes, welke den reiziger een vermoeienden tocht voorspellen. Naar het westen eindelijk daalt het oog naar het schoone Tomasadal, waaruit het gedruisch der vele watervalletjes opstijgt. Aan de overzijde gaat het landschap glooiend op, en blijft het oog rusten op de bamboepluimen der dorpen van het landschap Tinoë: Páalala, Sainde, Tando malolo, en eindelijk op gindschen hoogen bergkam, welke het dal van de Posso scheidt van dat der Tomasa, het dorp Tinoë. En het geheele landschap is kaal, met gras en klein hout begroeid, waar het oog zich ook wendt. Alleen op het pasgenoemde hooggebergte van Todjo ontwaart men zwart-groene oerboschen.

Tinoë wordt als landschap en stamnaam weinig genoemd. Wel hoort men nu en dan spreken van Totinoë (mensen van Tinoë), maar in eene opsomming van de verschillende Barée sprekende stammen wordt de stam Totinoë slechts enkele malen opgenomen. En toch heeft Tinoë meer recht een stamnaam te zijn dan eenig ander dorp. Van dit dorp uit werden verscheidene andere dorpen gesticht, en zij die langs de Posso-rivier gingen wonen, werden genoemd: de Towingkemposo (= de lieden van den oever der Posso), een stamnaam, thans ook buiten Celebes bekend. Tinoë en zijne doesoens Páalala, Sainde, Tando malolo, Jawoeangi e. a. worden thans gerekend te behooren tot de Towingkemposo, terwijl toch deze moesten geteld worden tot de Totinoë. De Towingkemposo spreken dan ook nog steeds van Tinoë als van de „lipu ntua” (het dorp hunner grootmoeder, in dezen zin hunner voorouders). Hoe meer wij (dr. Adriani en ik) bekend worden met de overleveringen des volks, hoe meer wij tot de

overtuiging komen, dat Ondáe, Lage en Tinoë de oudst bewoonde streken der Baréesprekers ten n. van den Takolekadjoe zijn, en dat van hier uit het overige lager gelegen land is bevolkt, ook de oevers van het Meer. Dit laatste moge vreemd klinken, en geheel in tegenspraak zijn met de Meerlegende, welke zegt, dat de Meerstreek het uitgangspunt is geweest der verschillende stammen¹⁾. Evenwel, de Meerbewoners zelve zeggen, dat de Ondáeërs ouder zijn dan zij, en in verband met andere gegevens, welke hier niet op hunne plaats zijn, kunnen wij wel zeggen, dat het Meer niet het uitgangspunt der bevolking van Midden-Celebes kan zijn geweest²⁾.

Ten noorden van Tinoë vindt men in het stroomgebied van de Tomasa, aan haren linker-oever, nog slechts weinig dorpen, welke bewoners allen behooren tot den stam der Towingkemposo. Petirowoera ligt boven op het scheidingsgebergte tusschen Posso's en Tomasa's stroomgebied. Hiertegenover naar het oosten Lolode. Verder niets dan bosch, dat gedeeltelijk door Tolage, gedeeltelijk door Towingkamposo werd of wordt ontgonnen, tot men komt aan het dorp Imboe, mede een dorp der Towingkemposo.

Een der voornaamste en van naam meestbekende Barée sprekende Toradja stammen zijn de Tolage, wier land zich noordwaarts van de Topakoe-rivier uitstrekt tot aan de Kinapapoea. Deze laatste ontstaat in het landschap

1) Zie Mededeelingen Ned. Zend. Gen. deel 42 (1898), blz. 97.

2) Dat de Meerlegenden van betrekkelijk jongen datum moeten zijn, blijkt ook uit het gedeelte, dat betrekking heeft op de uitvinding van het vuurmaken. Er wordt namelijk verteld, dat de wesp (*Samboeja*) het vuurmaken (*motela*) afzag van de goden. Dit *motela* nu is vuurmaken met den vuurslag — staal en vuursteen — eene wijze van vuurmaken, die niet ouder kan zijn dan 300 jaar, terwijl het vuurmaken met bamboe en bout toen reeds lang bekend was. (Verg. Mededeelingen Ned. Zend. Gen. deel 38 (1894), blz. 339 e. v.).

Pakambia, waar veel ijzer in den grond wordt gevonden. Zij moet ontstaan uit vele rivieren, die tezamen vloeien. Ik heb op de kaart alleen de hoofdrichting van den stroom in den bovenloop geteekend, zooals deze mij door Toradja's werd weergegeven. De Pakambianers noemen deze rivier Korongkana, meer benedenwaarts draagt zij den naam van Oentoe (= oorsprong of bovenloop), vervolgens Walilingkoese en ten laatste Kinapapoea. Op de plek, waar men op den hoofdweg tusschen het landschap Kadomboekoe en Lage deze rivier moet oversteken, heeft men eene spanbrug gelegd, zeer ruw vervaardigd maar sterk. Van beide oevers worden twee paren sterke boomstammen naar elkaar toegebracht, zoodat zij elkaar midden boven den stroom in een rechten hoek ontmoeten, en aldaar stevig worden vastgebonden. Aan dit bovenstel worden stokken gebonden, welker ondereinden op gelijke hoogte hangen; nadat deze paarsgewijs zijn verbonden door dwarshouten, wordt hierop de vloer gelegd. Een ander systeem dus als de kokerbruggen over de Possorivier¹⁾. Op dit punt is eene brug over de Kinapapoea noodzakelijk, omdat de stroom hier circa 25 M. breed en meer dan 1 M. diep is, grooter dus dan de Tomasa bij Imboe. Daarbij gaat er een geweldige stroom.

Eene andere rechter zijrivier van beteekenis van de Tomasa is de Sinaoelea, welke mede ontstaat op het hooggebergte van Todjo in het landschap Pakambia. Evenals de Kinapapoea stroomt zij door een diep dal, zoodat men om haar te bereiken langs steile bergwanden moet afdalen. Hare geringe diepte (op den verkeersweg tusschen Lage en Ondâe) maakt eene brug niet noodzakelijk.

Aan de Sinaoelea ligt op een kleinen heuvel het stam-dorp der Tolage Wawolage (= hoogte van Lage) geheeten.

1) Zie Mededeelingen Ned. Zend. Gen. deel 38 (1894), blz. 21.

Het moet een zeer oud dorp zijn, en telt drie huizen met een lobo (geestenhuis). Aan den voet van den heuvel staan nog drie woningen; in de nabijheid van een dezer huizen is een platte, onregelmatige steen geplant, circa $\frac{1}{2}$ Meter boven den grond uitstekende, en bekend onder den naam van Watoe-bóne (= steen van Bone). Omtrent dezen steen gaat het volgende verhaal: „Zeker wel tien menschengeslachten (circa 200 jaar) geleden kwamen de Boneërs de Tolage „bestrijden. De oorzaak van dezen strijd was de volgende: Er „groeide te Wawolage een wonderboom, een waringin, wiens „takken vruchten droegen, geheel verschillend van elkaar; „iedere tak droeg eene afzonderlijke soort vruchten. Deze „boom heette *lage*, en hiernaar noemen wij ons land ook „Lage. Op de vruchten van dezen boom aasden twee vogels „der Boneërs, Dore en Roeroengi ¹⁾ geheeten, zoodat deze

1) Dit schijnen twee mythische vogels te zijn. Dr. B. F. Matthes geeft ze niet op in het Boeg. Wrdbk. Wel *dora-dora*, een kleine groene kaketoë. Roeroengi is de Toradja uitspraak van *rurung* wat „volgen" beteekent. Dr. Adriani doet opmerken, dat de taal waartoe *dore* behoort onbekend is, maar dat deze vogel hoogstwaarschijnlijk tot de parkieten of papegaaien behoort, daar *dore* zeer wel identisch kan zijn met Mal. *luri*, Jav. en Boeg. *nuri*, Sang. *luring*, hetwelk in den vorm *kaluri* (dat staat voor *kaluri*) „parkiet" in het Possosch aanwezig is. Parigiërs beweren, dat het een fraaie papegaai is. Een Toradja beweerde eens: „In dit land zijn alle vogels van de aarde, behalve de *guruda* en de *dore*". Gedurende zijn verblijf te Parigi in 1897 was Dr. Adriani in de gelegenheid het volgende daar bestaande verhaal omtrent de *dore* op te teekenen: „De Dore was een mannetje en hij zocht een wijfje. De heele wereld had hij al rondgezocht, toen hij ook te Parigi kwam, zonder nog eene vrouw te hebben gevonden. Daar ontmoette hij de kraai. „Waar zijn de mooie meisjes van Parigi?" vroeg de Dore. „Wel, ik ben er een van." „Laat je dan eens hooren." Daar begon de kraai: *koo, koo, koo* (in het Parigiësch heet de kraai *kaloo*). „O foei!" riep de Dore, „je bent een spook!" Daarop ontmoette hij den reiger en herhaalde zijne vraag. „Wel ik ben een van de schoonheden van Parigi." „Laat je geluid eens hooren." De proef viel al even slecht uit, en zoo werd de Dore moedeloos, want de kraai en de reiger verzekerden hem, dat zij de mooiste meisjes van Parigi waren. Had de Dore maar om de *koloe* (Tolage *kojoe*, Topoboto *toroli*) gevraagd, dan zou hij die hebben getrouwd, maar de kraai en de reiger begrepen dat wel, en daar zij zelve door den Dore wilden getrouwd worden, hadden zij den parkiet verstopt. De Dore, teleurgesteld, wilde niet meer in Parigi blijven; vandaar dat de Dore geen nakroost heeft in deze landen."

„telkens het land Bone verlieten en hierheen (naar Lage)
 „kwamen vliegen. Verscheidene kampongs, waarvan alleen
 „Lepati nog bestaat, werden door hen ingenomen, maar
 „zij doodden geen enkel mensch. Zoo kwamen de Boneërs
 „eindelijk vóór Wawolage, maar de Tolage-kabosenja
 „Tamadja kwam den Boneërs hier een slaaf aanbieden
 „voor den vrede. De vrede werd toen gesloten, onder
 „voorwaarde, dat de Boneërs den *lage*-boom mochten uit-
 „roeien. Dit gebeurde dan ook, zelfs de wortels haalden
 „zij uit den grond. Ter herinnering aan dit feit plantten
 „de Boneërs een steen aan den voet van den heuvel,
 „waarop Wawolage ligt.” — Een kuil in den van kalk-
 steen gebouwen heuvel wijst men nog aan als de plek,
 waar de wonderboom heeft gestaan. — Wawolage ligt
 op eene hoogte van circa 200 Meter.

Een van de oudste dorpen der Tolage is Lepati. Voorts
 zijn de voornaamste dorpen: Bandoa, aan den grooten
 weg tusschen Lage en Kadomboekoe, Toëma, Wendoe,
 Tewengkoe, Taboloe, Botoea, Polega boti en Tantjaku-
 baeni. Het groote dorp Mokoepa, oorspronkelijk tot Lage
 hebbende behoord, scheidt zich langzamerhand van dezen
 stam af¹⁾. Men vindt in Lage nog wel meer gehuchten,
 maar dit zijn kleine vestigingen van den laatsten tijd, of
 alleenstaande huizen, die men heeft gebouwd om dicht bij
 zijne rijstvelden te zijn, en die den naam van dorp niet
 verdienen. Het aantal huizen van genoemde plaatsen verschilt
 tusschen 3 en 9. Bovendien hebben de meeste plaatsen een
 lobo (geestenhuis).

Door overbevolking en daaruit volgend gebrek aan bouw-
 gronden hebben vele Tolage hun land verlaten en zijn langs
 de Tongko-rivier naar het benedenland getrokken. Zij hebben

1) Zie Mededeelingen Ned. Zend. Gen. deel 42 (1898), blz. 20.

hunne dorpen thans aan pas genoemde rivier en aan de monding van de Posso.

In Lage spreekt men van een *mokole*, waaronder de Toradja's verstaan een kabosenja (dorpshoofd), die in invloed boven zijne ambtgenooten staat, ofschoon men in de strand-distrikten dezen naam is gaan geven aan alle dorpshoofden (kabosenja). Zooals reeds bekend is ¹⁾ hebben de Toradja's van Midden-Celebes geene vorsten in den zin, waarin wij dat plegen te verstaan: menschen, die krachtens geboorte of overwinning macht hebben verkregen over anderen, over wie zij regeeren, die zij bevelen. Het bestuur der Toradja's is nog in den vollen zin des woords patriarchaal. Ieder die vrijgeboren is (*kabosenja*), heeft alleen te bevelen over zijne slaven, maar over zijne mede-vrijen heeft hij niets te zeggen. De eenige macht, die zich laat gelden, is die van den vader (of de moeder) over zijne (hare) kinderen, kleinkinderen, neven en nichten, achterneven en achternichten. Zoo bestaat ieder dorp uit ééne groote familie, waarin gewoonlijk het oudste lid den toon aangeeft. Gebeurt het echter, dat een jonger lid wijzer, knapper, beter bespraakt, meer ervaren in de adat is dan de oudere, zoo gaan de jongere leden als vanzelf met hunne aangelegenheden naar hem. Dikwijls zonder zelf te willen, wordt hij vooruitgeschoven, en met offerfeesten of in netelige zaken aan de spits gesteld door zijne dorpsgenooten (familieleden) om de zaken te regelen, of in het reine te brengen. Bij de Toradja's komt dus het „de vorst is om het volk” tot zijn volle recht; maar zoodra zij een schijntje van vorstenmacht krijgen, huldigen zij het omgekeerde van dit beginsel.

De zoo vanzelf tot dorpshoofd opgeklommen persoon heeft niets te bevelen, alleen regelt hij alle werk van algemeen be-

1) Zie Mededeelingen Ned. Zend. Gen. deel 39 (1895), blz. 113 e. v.

lang en geeft ieder zijn deel. Een dienst ten behoeve van zichzelf verzocht hoorde ik menigmaal door een jonger lid weigeren, die dit naar Toradjasche en ook elders geldende gewoonte niet rechtstreeks doet, maar zich verschuilt achter een afspraak, eene voorgewende ziekte of achter eenig noodig werk ten behoeve van zichzelf. Mocht nu een kabosenja het eens in zijn hoofd krijgen om een werk van algemeen belang op touw te zetten dat niet volgens de adat is (bijv. een weg aanleggen), zoo zouden zijne jongere familieleden hem in de meeste gevallen in den steek laten; en hij heeft geenerlei middel tot dwang. Door zijnen omgang met vreemdelingen is de kabosenja van Posso zich langzamerhand gaan aanstellen als „radja”; hij geeft bevelen en heeft zijnen familieleden zelfs eene belasting in rijst opgelegd. Het gevolg hiervan was, dat allen, die niet tot zijn gezin behoorden, naar andere plaatsen verhuisden, en den kabosenja alleen lieten zitten. Het spreekt vanzelf, dat hij door deze handelingen veel van zijn invloed verloren heeft ¹⁾.

1) De heer G. W. W. C. Baron van Hoëvell, misleid door een zeer onbetrouwbaren tolk, die hem onbeschaamd heeft voorgelogen, noemt in zijne Nota over Posso (Tijdschrift Bat. Gen. XXXV) vier kabosenja's op, die als vorst zouden regeeren in het landschap Posso en met welke het Gouvernement contracten sloot. Onder die kabosenja's was ook bovengenoemde Goeroeda van Posso, aan wien dorpen worden gegeven, welke niet eens tot zijnen stam behooren. Goeroeda is een eenvoudig dorpshef van Sajawose. Vreemder nog is het met de drie anderen: Bengka, Boengasawa en Oele. De eerste was uit Peloeuwe (Ondâe) een jongere broeder van den kabosenja van dat dorp; iemand dus die weinig had (de man is gestorven) te zeggen. Boengasawa en Oele zijn beiden jongere broeders van het invloedrijke hoofd van Kalingoa (Tomasa), Papaimelampo. De eerste heeft totaal geen invloed, dus ook niets te zeggen. De tweede heeft een afzonderlijk dorp gesticht, (dat niet veel heeft te beduiden), omdat hij het niet kon vinden met zijnen broeder te Kalingoa.

Ook de inkomsten, welke een kabosenja zou genieten (blz. 31), zijn den heer Van Hoëvell voorgelogen. Gelijk gezegd is heeft Goeroeda het innen eener belasting beproefd, maar men is weggelopen, omdat zulks indruischt tegen alle mogelijke begrippen, die de Toradja's over de macht van hun kabosenja hebben.

Het dorpshoofd wordt dus door niemand aangesteld; hij wordt het vanzelf. Kan een jongere broeder of een ander familielid het niet met hem vinden, dan sticht deze met zijn gezin een nieuw dorp, dat zich door aanhuwen en geboorten (de man komt in het huis zijner vrouw wonen) langzamerhand uitbreidt ¹⁾. Gebrek aan woeste gronden tot aanleg van rijstvelden is mede dikwijls de reden tot splitsing van een dorp.

De dorpshoofden onderling staan naast elkaar, en dulden niemand boven zich als „heer des lands”, en deze is voor de stroomgebieden van Tomasa en Posso, de vorst (datoe) van Loewoe. Gebeurt het nu, dat een dorpshoofd een hooger leeftijd bereikt dan zijne ambtgenooten, of in den oorlog en in het beslechten van „parakara's” meer geluk heeft gehad dan de anderen, zoo krijgt hij invloed op zijne collega's, waardoor hij niet alleen in zijn eigen stam, doch ook bij anderen meer bekend wordt. Van zoo iemand spreekt men dan als van *mokole*, en voegt er den stamnaam bij, *mokole n Tolage* „vorst der Tolage”. Hierdoor zou men licht op de gedachte kunnen komen, dat iedere stam zijn eigen vorst heeft; het tegendeel is echter uit het bovenstaande duidelijk gebleken. De meerderheid van zulk een *mokole* blijkt alleen daaruit, dat men hem dikwijls haalt in zaken, waarmede hij niet heeft te maken, ten einde zijne meening te vernemen. Te bevelen heeft hij in het geheel niet, hij geniet niet de minste inkomsten en bewerkt als de anderen zijn eigen rijstvelden.

Zulk een *mokole* is thans ook in Lage; hij staat bekend onder den naam van Papa i Déi, een stokoude man, die nog geen enkel hinderlijk gebrek heeft; zijn

¹⁾ Een voorbeeld hiervan deelde ik mede in Mededeelingen Ned. Zend. Gen. deel 39 (1895), blz. 116.

geheugen is nog niet gesleten, en met menige herinnering uit zijn lang verleden heeft hij mij onderhouden. Hij is een van de zeer weinige Toradja's, die sneeuw wit haar hebben.

Gelijk ik zooeven zeide wordt het gansche land, dat wij tot nu toe bespraken, benevens het nog te bespreken landschap Kadomboehoe en het gansche stroomgebied van de Posso-rivier gezegd te behooren aan den vorst van Loewoe. Dit bericht wekte bij het Gouvernement verbazing, zoodat in 1897 eene commissie werd benoemd om de rechten van den vorst van Loewoe op deze landschappen te onderzoeken. Deze commissie bezocht Lage beneden, Kadomboehoe, Wingkemposo, Rano, Ondác en Pebato, en overal waar de hoofden werden ondervraagd, was het antwoord eensluidend; de datoe van Loewoe is onze heer. Deze heerschappij van Loewoe moet uit den overouden tijd dateeren en ook de Toradja's brengen dien tijd terug tot den sage-held Sawerigading. Verschillende verhalen zijn hieromtrent bekend. Wotoe aan de Golf van Bone beweert het eerst de Toradja-landen te hebben veroverd, maar daarna zelf door Sawerigading overwonnen, vervielen de Toradja-landen eveneens aan Loewoe ¹⁾. De Topebato laten hunne afhankelijkheid van Loewoe beginnen bij den tijd, toen de „datoe der Toradja's", die te Pamona aan het Meer verblijf hield, door Loewoe werd overwonnen ¹⁾.

Bij nader ingesteld onderzoek is mij gebleken, dat men er steeds op drukt, dat het *land* van den datoe van Loewoe is, en dat de Toradja's *palili* (= onderdanen) van Loewoe zijn, omdat zij op Loewoe's grondgebied zouden wonen. Voor hunne personen zijn zij vrij te gaan waarheen zij willen. Een dergelijk geval heeft zich

1) Zie Mededeelingen Ned. Zend. Gen. deel 42 (1898), blz. 17—19.

voorgedaan met Todjo. De westelijke grens van het Todjosche rijk wordt gevormd door de rivier Malei. Toen nu eenige Tolage families uit hun land trokken en zich aan de monding van de Malei- en de Matakori-rivieren vestigden, werden zij onderdanen van Todjo, en moeten nu ook jaarlijks hunne schatting in rijst aan den vorst van dat rijk opbrengen. In zooverre mag Todjo Tolage tot zijne onderdanen rekenen, wanneer men daarbij slechts niet denke aan het landschap Lage.

Behalve de Toöndáe en Tolage, welke stammen ieder een slaaf moeten opbrengen, geven de andere stammen als hunne hulde aan Loewoe: was, foeja, genaaid bokkehaar (ter versiering van lanssen) rijst, witte kippen. Deze huldeblijken worden langs verschillende wegen gebracht naar Lamoesa, een landschap ten zuiden van het Meer, alwaar de kabosenja van Pantjawoe enoe, die door den datoe van Loewoe tot „vorst” (*karadja*) is aangesteld, voor de verdere doorzending naar Wotoe zorgt. Of die huldeblijken verder van Wotoe naar Paloppo worden gezonden, wist niemand met zekerheid te zeggen. Het opbrengen van deze gaven heeft om de 7 of 9 jaren plaats; anderen zeggen: telkenmale, wanneer de gezant van den datoe er om komt.

Eigenaardig is, dat Ondáe en Lage ieder een slaaf als geschenk geven, en dien, in tegenstelling met de huldeblijken der andere stammen, zelve naar Wotoe gaan brengen, *niet* door bemiddeling van den vorst van Lamoesa. Gevraagd, waarom deze beide stammen eene zooveel zwaardere belasting moeten betalen, antwoordden sommigen: „omdat zij vroeger tegen den datoe zijn opgestaan”. Maar geen Lageër of Ondáer weet hiervan bijzonderheden mede te deelen, hetgeen de juistheid van dit antwoord zeer onwaarschijnlijk maakt.

Aannemende, dat Ondác en Lage de oudste Toradja-landschappen van noordelijk Midden-Celebes zijn, van waar uit het Meer en het Possodal zijn bevolkt, komen wij tot de onderstelling, dat deze beide landschappen in den zeer, zeer ouden tijd door Loewoe zijn veroverd. De krijgstochten van Goareezen en Boneërs, waarvan de herinnering nog voorleeft (zie boven) maken het waarschijnlijk, dat het vroeger zoo machtige rijk van Loewoe eveneens krijgstochten in de Toradja-landen heeft gemaakt. Het moeten opbrengen van een slaaf is in elk geval een zeker bewijs, dat genoemde landschappen zijn veroverd.

Toen nu van uit Lage en Ondác het stroomgebied van de Posso werd bevolkt, namen de verhuizenden de herinnering aan hunne onderworpenheid aan Loewoe mede, en toen zij zich tot afzonderlijke stammen hadden ontwikkeld, eischte de datoe ook van hen hulde, maar sla-ven kon hij niet vragen, omdat deze nieuw gevormde stammen niet meer konden gerekend worden „overwonnen” te zijn. Deze nieuwe stammen van hunnen kant hadden er niets tegen de heerschappij van Loewoe te erkennen, daar zij door hunne overleveringen wisten dat al hun land, vroeger onbewoond, door de Loewoeërs was veroverd.

Ten oosten van het landschap Lage ligt het kleine distrikt Roempoe, aan den rechteroever van de Kinapapoea. Vroeger moet het aantal bewoners van deze landstreek aanmerkelijk grooter zijn geweest. Velen zijn echter naar andere stammen verhuisd, en zijn daar in den stam opgelost. Een ander gedeelte heeft zijne begeerte naar de zee niet kunnen bedwingen en is naar het strand getrokken ¹⁾. Daar hebben zij aan de Bombalo-rivier een

1) Verg. Mededeelingen Ned. Zend. Gen. deel 43 (1899), blz. 6.

dorp gesticht, dat met zijne omliggende gehuchten en huizingen 250 à 300 inwoners mag tellen. Door hunne verhuizing naar het grondgebied van Todjo zijn deze Torompoe thans onderdanen geworden van den vorst van dat land.

Tegenwoordig telt Rompoe slechts één dorp met een paar gehuchten er om heen. Het zielental zal ongeveer 200 bedragen.

Zooals ik boven reeds zeide, is de Kinapapoe de grens tusschen het land der Tolage en dat der Tokadomboekoe. Deze stam heeft den benedenloop van de Tomasa bezet. Hun land is voor het grootste deel eene vallei, gelegen tusschen twee bergketens, de Pelangkai, welke van west naar oost loopt en het Landjo-gebergte, dat eene n. o. richting aanneemt, en welks hoogste top de Lebanoe is (circa 400 M.), waarop zich nog het gelijknamige dorp bevindt, als een toevluchtsoord in oorlogstijd. Een van de toppen van de Pelangkai is de Kadomboekoe, waarop vroeger een dorp heeft gelegen, waarnaar de gansche stam is genoemd. Ook deze stam moet vroeger aanmerkelijk grooter zijn geweest. Een langdurige oorlog met de Tolage, een 60 of 70 jaar geleden, en de pokken in 1885 hebben het zielental tot ongeveer 500 doen dalen.

Ofschoon eene geschiedenis van alle binnenlandsche oorlogen geen aantrekkelijke lectuur is, zoo acht ik het niet ondienstig aanleiding en verloop van pasgenoemden oorlog mede te deelen. Er was eens een tijd (misschien een 80 jaar geleden), dat de Tokadomboekoe geen enkelen kabosenja van invloed hadden. Er werd dus besloten een invloedrijk man uit een anderen stam uit te noodigen zich bij de Tokadomboekoe in te burgeren, ten einde bij geschillen met andere stammen het woord te doen. Een man van Wojomakoeni in het land der Topebato werd

hiertoe uitgenoodigd. Tagaranggo was zijn naam. Hij moet een man van groote beteekenis zijn geweest, want zoowel de Kadomboekoe als de Topebato noemen zijn naam nog steeds met eerbied, en zijn graf (aan den voet van het dorp Kawadi) wordt nog steeds onderhouden ¹⁾.

Nu gebeurde het eens, dat een gezantschap van Tolage tot Tagaranggo kwam en zijne tante aanklaagde van hekserij. De gewone harsproef werd op haar toegepast, en volgens dit orakel werd de vrouw schuldig bevonden. Tagaranggo stond toe, dat men zijne tante doodde, maar verbood haar hoofd weg te nemen, opdat het als offer in de lobo (geestenhuis) opgehangen zou kunnen worden. De kabosenja begaf zich toen naar Lebanoe, en den volgenden dag weder op de plaats komende waar de terechtstelling had plaats gehad, vond hij wel het lijk zijner tante, maar het hoofd hadden de Tolage toch medegenomen.

Om wraak te nemen voor deze beleediging, riep hij de hulp in van den woesten stam der Tonapoe, die de Tolage beoorloogden en dezen stam vele verliezen deed lijden. Toen de vrede hersteld was kwamen de Tonapoe-hoofden om het loon vragen voor hunne hulp. Dit loon is volgens de adat een slaaf. Maar de kabosenja, die na Tagaranggo's dood als woordvoerder optrad, weigerde dit loon te geven; zelfs toen alleen eene geit als belooning werd gevraagd, werd deze geweigerd. Hierover ten hoogste gebelgd, verbonden de Tonapoe zich met de Tolage om de Kadomboekoe te beoorlogen, en nu ontstond een strijd, welke drie jaren achtereen heeft geduurd, en die geëindigd is

1) Deze man was hoogstwaarschijnlijk een lid van den verdwenen stam der Topalapi of Topojapi. Zoo zeggen althans de Topebato-hoofden. In elk geval was het strand bij Mapane, waar ook Wojomakoeni ligt, toen nog niet door Topebato bewoond. Verg. Dr. N. Adriani en Alb. C. Kruijt. Van Posso naar Parigi, Sigi en Lindoe. Meded. Ned. Zend. Gen. deel 42 (1898), blz. 378—379. Aan den voet van Wojomakoeni is ook een graf van „ngkai Tagaranggo”.

met de inneming en verwoesting van het dorp Kadomboekoe. In dezen strijd werden vele Kadomboekoe gedood; velen werden als krijgsgevangenen weggevoerd, en later niet meer losgekocht, en als oorlogsschatting moesten de Kadomboekoe 30 slaven betalen aan de overwinnaars.

Een 80 of 90 jaar geleden moeten de Mandareezen (hier Tomene genoemd) veel invloed hebben gehad in Kadomboekoe. Hoe zij er kwamen, en hoevelen zij waren, wist niemand mij meer te vertellen, maar dit is zeker, dat deze geheele stam door hen tot den Islam werd overgehaald. Toen de Mandareezen naar hun land terugkeerden, hebben zij eene veelkleurige vlag aan de Kadomboekoe gegeven, en het volgende gezegd: „Gij zijt nu Mohammedanen, en wanneer uwe nakomelingen varkensvleesch eten, zullen wij u beboeten met 40 jonge slavinnen.” De grootvader van den tegenwoordigen kabosenja van Kalingoea (Tomasa), Tampabanda geheeten, was echter de laatste Mohammedaan. Hij ligt bij het verlaten dorp Aboki begraven en in zijn graf werd ook de eenige in het land aanwezige koran gelegd. De Kadomboekoe beweren tot het heidendom te zijn teruggekeerd, omdat er geen labe's (mensen, die den koran kunnen reciteeren) meer onder hen waren. Tegenwoordig is geen enkele Kadomboekoe Mohammedaan, uitgezonderd enkelen van Parigische of Saoesoesche afkomst, die in dat landschap wonen.

De Mandareezen moeten bij hun vertrek hunnen weg genomen hebben over het landschap Ampibabo ten noorden van Parigi, dat tot voor weinige jaren (en nu nog?) de opperheerschappij van Mandar (Tjenrana) erkende. Enkele Kadomboekoe zijn de Mandareezen daarheen gevolgd en hebben in Ampibabo nakomelingen gekregen, zoodat er tot nu toe familieverwantschap bestaat tusschen de Kadomboekoe en de inwoners van Ampibabo. Toen de

vlag, boven besproken, in het vorige jaar (1895) door ouderdom onbruikbaar was geworden, is zij naar Ampibabo gebracht, en door bemiddeling van den vorst van dat land werd eene nieuwe van Mandar erlangd. De hoofden verzekerden mij allen, dat zij den vorst van Mandar *niet* als hun heer erkennen.

Ook het landschap Kadomboekoe behoort tot het grondgebied van den datoe van Loewoe, zoodat de Kadomboekoe dezen als „heer des lands” erkennen. Behalve aan dezen bewijzen zij jaarlijks hulde aan den vorst van Todjo. Deze leed in eenen oorlog, waarin hij de Kadomboekoe hielp, zware verliezen, en eischte daarvoor als schadevergoeding van hen een aantal slaven, die zij echter niet in staat waren te betalen. Hiervoor in de plaats onderwierpen zij zich gezamenlijk aan den vorst van Todjo.

Het gebied der Kadompoekoe wordt aan de benedenzijde van dat der Tolage gescheiden door een riviertje, gelegen tusschen de Watoe-awoe en Maliwoeko.

Hunne tegenwoordige dorpen zijn: Kalingoea, Lebanoe (met Watoe-awoe). Tamoengkoerede, Kawadi, Talibor, Patasiropoe, Tabango, Nalengkolangi en Jangimetáa.

Voor huisbouw, jacht, landbouw en nijverheid der Toradja's kan ik verwijzen naar mijne opstellen desbetreffende in de Mededeelingen v. h. Ned. Zend. Gen. (deel 39, 40 en 41). Aangaande hun veestapel worde opgemerkt, dat deze bestaat uit karbouwen, geiten en varkens. De karbouwen loopen in het wild, maar worden eens in het jaar opgevangen (meestal na het rijstplanten) om hen mak te maken. Daarna laat men ze weder vrij rondloopen.

Posso, Juni 1899.

MEDEDEELINGEN.

EEN BLIK OP NEDERLANDS BEVOLKING.

Ofschoon ruim driekwart eeuw in Nederland wonende en mijn land in alle richtingen doorkruist hebbende, ga ik toch nog ieder jaar een of ander hoekje doorsnuffelen en steeds met ware voldoening.

Ik ben zeer ingenomen met mijn vaderland, niet alleen om zijne heerlijk afwisselende verlichting door zon en wolken, de „charme” der kunstschilders van heinde en verre, of om zijn schoon landschap, dat — gelijk een schrijver onlangs zeide — niet door het grootsche maar door het liefelijke uitmunt, door het spel der frissche kleuren dooreengemengeld met bevalligheid en gratie, bijna overal waar men de spoorlijn verlaat en zich tusschen beemd, akker en bosch voortbeweegt.

Ditmaal werd mijne aandacht meer bepaald getrokken door de bevolking zelve; het trof mij op nieuw dat men van vrij algemeene welvaart kan spreken, al is het ook mij bekend dat in enkele streken gebrek aan werk krasse ontbering in 't leven roept, — dat er velen van „malaise” praten, doch niet willen erkennen dat die zeer dikwerf meer het gevolg is van uitzetting der uitgaven dan van inkrimping der inkomsten. Vrij rondziende bemerkte ik met vreugde dat de landman den teruggang der prijzen met tamelijk goed gevolg tracht te vergoeden door wetenschap aan ervaring te paren en meer partij te trekken van den vruchtbaren bodem, — dat in onze industrieele centra, Twente aan het hoofd, de welvaart toeneemt, — dat handel en scheepvaart zich zoo flink ontwikkelen dat tegenwoordig Rotterdam een der belangrijkste havenplaatsen van het noordwestelijk vasteland is, Antwerpen naar de kroon stekend.

Als wij dan bespeuren dat zelfs de uiterste hoekjes van Nederland, bijvoorbeeld Winschoten in het noordoosten, Vlissingen in het zuidwesten, bloei ten toon spreiden, dat zoowel Kennemerland in het noordwesten als het zuidoostelijke Limburg met zijn kostelijken lössbodem in welvaart wedijveren, dan boezemt het mij volstrekt geen bezorgdheid in, veeleer vind ik het een natuurlijk resultaat van het waargenomene, dat de bevolking zoo krachtig toeneemt; daarop wensch ik nu de aandacht